

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ Γ΄.

⌘

ΑΘΗΝΑ, ΣΑΒΒΑΤΟ, 31 ΤΟΥ ΜΑΡΤΗ 1912

⌘

ΑΡΙΘΜΟΣ 473

ΕΝΑΣ ΛΑΟΣ ΥΨΩΝΕΤΑΙ ΑΜΑ ΔΕΙΞΗ
ΠΩΣ ΔΕ ΦΟΒΑΤΑΙ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ
ΨΥΧΑΡΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΗΜΟΣ ΒΕΡΕΝΙΚΗΣ. Συνομιλίες με τον Τολστόη. Εί-
μαστε Χριστιανοί; (Генером).

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ. Ὁ Ποιητής και ὁ Κριτικός (συνέ-
χεια).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ. Πολιτική Ἐπιθεώρηση.

Γ. ΠΕΤΣΟΠΟΥΛΟΣ. Ἀκροθαλασσίτη: Βραδινὰ τραγούδια.

ΛΥΔΟΣ ΠΟΔΑΒΡΟΣ. Ἐνας πανηγυρικός.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ. Ἀφιερώματα. Γεώργιος Κρίνος.

ΕΥΓΕΝΙΑ ΣΤΑ-ΓΝΜΕΤΖ. Ὁ στραβὸς μουζικάντης. (Karl
Franz Heiding).

Α. ΤΡΑΝΟΣ. Ἰπολιτικοὶ σύλλογοι.

ΟΤΙ ΘΕΛΕΤΕ.—ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ (*)

Β΄.

Η ΔΟΞΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ

Κατὰ δύο τρόπους, συχνὰ πυκνά, δείχνεται ἡ
ξিপασμάρα τοῦ κόσμου ἀγνάντια στὸ πιδ λεπτὸ ἀπρό-
χτημα τοῦ ἠθικοῦ κόσμου· ἀγνάντια στὸν ποιητὴ. Ὁ
κόσμος κάθε φορὰ πὸ τυχαίνει νὰ κούση γιὰ κα-
νένα ποιητὴ, δὲν πολυσκοτίζεται νὰ ρωτήση, γιὰ νὰ
καταλάβη τί τρέχει, τί λογῆς εἶναι ἡ τέχνη του :
Γιὰ νὰ καταλάβη, ρωτᾷ μονάχα : *Τί κερδίζει ;*

Και αὐτὸς εἶναι ὁ ἀπλοϊκώτατος και χοντροει-
δέστατος τρόπος τῆς ξιπασμάρας γιὰ τὴν ἐχτίμη-
ση τοῦ ποιητῆ.

Ὁ δεύτερος τρόπος εἶναι σημάδι κάπως διανοη-
τικώτερο. Ὁ κόσμος δὲν παίζει· εἶναι δύσκολος. Θέ-
λει πιστοποιητικὰ και περγαμηνὰ εὐγένειας. Γιὰ νὰ
καταλάβη τί τρέχει, κάθε φορὰ πὸ πρωτακούει γιὰ
τὸν ποιητὴ, θὰ ρωτήση : *Εἶναι μεγάλος ;*

Κι αὐτὸς εἶναι ὁ πιδ φίνος και ὁ ἀπαιτητικώτε-
ρος τρόπος τῆς ξιπασμάρας γιὰ τὴν ἐχτίμηση τοῦ
ποιητῆ. Τρόπος και τοῦτος, ὁμοια με τὸν πρῶτον ἀ-
νυποψίαστος τῆς μεγαλοσύνης πὸ κρύβει τὸνομα
ποιητῆς, και χωρὶς κανένα παραστᾶτη πλάϊ του.

(*) Ἡ ἐρχή του στὸ περασμένο φύλλο.

Ἐπάρχουν ἄνθρωποι πὸ γιὰ νὰ προσέξουνε στὸν
ποιητὴ ἔχουν τὴν ἀξίωση νὰ βεβαιωθοῦν (ἀπὸ κά-
ποιον και μ' ὅποιο τρόπο) πὸς εἶναι *μεγάλος*. Ἀνά-
λογα αἱ μὸρτηδες τοῦ δρόμου πὸ δὲν ξυπνᾷ τὴν
προσοχή τους και δὲν τοὺς σταματᾷ, με τὸ πέρασμά
της, καμὶὰ κανενὸς εἶδους λεβεντιά, σὰν τύχη νὰ
περάση ἀπὸ τὸ πλάϊ τους κανέναν χτυπητὸς γαλο-
νάς, τινάζονται, στέκονται, ἀκολουθᾶνε χάσκοντας
τὸ διάβα του, και ψιθυρίζουνε : « Πλάκα τᾶχει τὰ
γαλόνια ! »

Ἀπὸ τὰ μικρὰ μου χρόνια, ὑπνωτισμένος ἀπὸ τὸν
ἔρωτα τοῦ στίχου, πρόσεξα πάντα στὸ μίλημά τους
πὸ και τραύλισμα νὰ εἶταν, πάντα γιὰτὶ εἶτανε σὰν
κάποιος Μούσας μέλημα, μοῦ παρουσιάζεταν ἀχώ-
ριστος ἀπὸ τὴν ἰδέα μιᾶς μεγαλοσύνης. Πάντα, γυ-
ρίζοντας πρὸς τὴν ψυχὴ μου, ἔβλεπα πὸς εἶμαι κ'
ἐγὼ κάποιος μέσα στῶν ποιητῶν τὸ λαό. Ποτὲ δὲ
μοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ πὸς θὰ μπορούσα νὰ ξεχω-
ριστῶ ἀπάνου σὲ ὅποια κορφή, και τίποτε τόσο δὲ μ'
ἐνοχλεῖ ἔσο αἱ χαιρετισμοὶ πρὸς ἐμένα, κι ἄς εἶναι
ἀραιοὶ και σπάνιοι, ἀπὸ κάποιους ὑπερβολικὰ ἐνθου-
σιαστικοὺς πανηγυριστῆς, πὸ δὲ βαριένται νὰ κολ-
λᾶνε στὸ σῆρκο μου « πλάκα τὰ γαλόνια » μιᾶς με-
γαλοσύνης.

Κ' ἐδῶ ἡ κρίση τοῦ Χατζόπουλου εἶναι πολὺ στο-
χαστική, και τὸν εὐχαριστῶ. Φρόντισε νὰ σημειώση,
σὲ μιὰ περαστική περίοδο, χωρὶς νὰ φαίνεται πὸς
δίνει πολλὴ σημασία στὸ γεγονός, και ὁμοια με τρό-
πο πὸ θὰ ἔφτανε πολὺ νὰ κολακέψη τὴ μικρότητά
μου, πὸς δὲν εἶμαι οὔτε *μεγάλος* ποιητῆς, οὔτε *με-
γάλος* κριτικός, και πὸς ἐνῶ δὲν εἶμαι οὔτε ποιητῆς
μεγάλος, οὔτε κριτικὸς μεγάλος, μολαταῦτα « βράστα-
ξα στὸς ὤμους μου δλόκληρη ἐποχή. » Ὁ ἀρχαῖος
φιλόσοφος ἐδιωξε τὸν ποιητὴ ἀπὸ τὴν Πολιτεία του,
ἀφοῦ τότε στεφάνωσε. Ὁ νέος μου κριτικὸς με μπά-
ζει μέσα σὲ μιὰ πολιτεία, ἀφοῦ πρῶτα με ξεστεφά-
νωσε. Πάλε καλά. Ὁ κριτικὸς μου βρίσκειται στὸ δίκιο
του. Τὸ ξεστεφάνωμα δικαιολογείται ἀπὸ τὴν ὄχι πολ-
λὸ καλοστόχαστη κ' εὐκολη κάπως προθυμία, συ-
χνὰ πυκνά, ὀλίγων — τὸ ξαναλέω — καλοθελητῶν,
νὰ με στεφανώνουνε, θέλω δὲ θέλω. Τὸ δυστύχημα
εἶναι πὸς δὲν κρέμεται ἀπὸ τὴν ὄρεξή μου τὸ φόρ-
τωμα ἡ τὸ ξεφόρτωμα τῶν τέτοιας λογῆς στεφανω-
μάτων. Ἀνίσως και με ρωτούσανε, βέβαια πὸς ἦθελ'
ἀρνηθῆ κάθε τέτοιο δαφνοσκόρπισμα, κάθε πα-
ράσημο μεγαλοσύνης. Πρῶτος λυπᾶμαι γιὰ τὰ κρι-
τικὰ παραστρατίσματα τούτου ἡ ἐκείνου τοῦ ἐχτι-
μητῆ, κ' ἔχω τὴ συνείδηση πὸς ἄλλοῦ εἶναι ἡ θέ-
ση μου, ἔξω ἀπὸ τὰ θριαμβευτικὰ τόξα, και μακριὰ
ἀπὸ τὰ κορφοβούνια τῶν Παρνασσῶν, σὲ κάποιες,
μπορεῖ, ἀπόμερες ραχοῦλες· κι ἀπ' αὐτῆς ἀπάνου αἱ
ὀρίζοντες δλάνοιχοι ξανοίγονται (1).

(1) Ἐνα δίπλωμα τιμῆς, ἀνάμεσα στᾶλλα, μ' ἔκαμε πο-

Μολαταῦτα ξέρω πὼς καὶ μεγάλος μέσα στοὺς μεγάλους ἂν εἶμωνα, πάλι δὲ θὰ εἶχεν ἔρθῃ ἡ ὠρα μου γιὰ νὰ μοῦ λογαριασθῇ ἡ ὁποία μου μεγαλοσύνη. Ξέρω πὼς ὄχι μόνο γιὰ τέτοιου εἶδους μεγαλεία, μὰ καὶ γιὰ κάθε εἶδος ἀθανασίας ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ κρατῇ πάντα στὸ νοῦ του τὸ στίχο τοῦ Σίλλερ : «Πρέπει στὴν τέχνη γιὰ νὰ ζήσης — πρῶτ' ἀπὸ τὴ ζωὴ νὰ σβύσης.» Ὁ κριτὴς μου, συμπληρώνοντας τὴ φράση του, σημειώνει παραπέρα : ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι μεγάλος, εἶναι ὅμως ἡρωϊκὸς ὁ δημοτικιστὴς. Εὐχαριστῶ. Μὴν πειράζεστε. Καθὼς ξέρω πὼς μεγάλος ποιητὴς δὲν εἶμαι, καὶ πὼς κάθε περγαμηνὴ εὐγένειας ποὺ κολλιέται στὸ ἔργο μου, πρὶν τοῦτο συμπληρωθῇ καὶ συντελεσθῇ, καὶ κοιταχθῇ ἀπὸ τὸ πρεπούμενο ἱστορικὸ μάκρμα, κάθε τέτοια περγαμηνή, εἶναι πρόωρο καὶ βιαστικὸ κόλλημα, ἔτσι, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά, ξέρω ἀκόμα πὼς δὲ μοῦ ταιριάζει κανένα ξεχωριστὸ δαφνόφυλλο, πὼς δὲ μοῦ στέκεται κανένα παράσημο ἡρωϊσμοῦ, γιὰτὶ δημοτικιστὴς εἶμαι, μὲ τὸ λόγο καὶ τὸ παράδειγμα, καὶ γιὰτὶ παίνεμα βέβαια τὸ ἔχω πὼς εἶμαι, καὶ μάλιστα δημοτικιστὴς ἀπὸ κείνους ποῦ, σὰν ἀκοῦνε τὸνομά τους σηκώνονται οἱ τρίχες ὄλων τῶν μετρημένων τάχα. Ἀπάνου στὸ πολὺ μεγάλο ζήτημα τοῦτο κάνω τὸ χρέος μου, μὰ φοδᾶμαι πὼς τὸ κάνω ἀνάμελα καὶ ἀμέθοδα καὶ μισά, μολονότι στρατιώτης τῆς ἰδέας, πιστεύοντας τὴν ἀλήθεια τῆς, ἐγὼ ὁ δισταχτικὸς καὶ συχνὰ πυκνὰ δειλιασμένος ἀγνάντια σὲ ἄλλα λογῆς ζητήματα. Ἄλλοτε εἶπα πὼς ἂν ἡ ποίησή μου εἶναι ἡ ὁμορφιά μου, τὸ γλωσσικὸ μου τὸ φρόνημα εἶναι ἡ ἀρετὴ μου. Μὰ τίποτε δὲ θὰ μπορούσε ἡ ζέστα αὐτὴ τῆς ἀρετῆς μου, ἂν δὲν ἔπαιρνε τροφή ἀπὸ τὴ φωτοπηγὴ τῆς ὁμορφιάς μου. Γιὰτὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά, καὶ παραμερίζοντας κάθε ψεύτικη ταπεινοφροσύνη ποὺ δὲ στέκεται, καὶ ἂν ἀδιάφορος μένω μπροστὰ στὴν ἀνύπαρκτη μεγαλοσύνη ποὺ θέλουνε νὰ μοῦ κολλήσουν φίλοι μου πολὺ συγκαταβατικοί, καὶ ἂν γελῶ μὲ τὴν ἀντίθετη προσπάθεια κάποιων ἄλλων, πιστεύω — καὶ αὐτὸ μοῦ φτάνει — πὼς εἶμαι στὰ γιομάτα Ποιητῆς. Καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἦρθε ἡ ὠρα μου γιὰ ὑποψηφιότητες μεγαλείων ἀσύστατων, ὅμως τολμῶ ἀπὸ τώρα νὰ πῶ

λὺ νὰ ντραπῶ καὶ πολὺ νάνησυχῶσω. Ὁ λόγος τοῦ Ψυχάρη γιὰ μένα στὴν Ὀμιλία του γιὰ τὸν ἕνα, τὸν ἀληθινὰ μεγάλο ποιητὴ μας, γιὰ τὸ Σολωμό. (Ligne Française pour la défense des droit de l' Hellénisme. La Grèce. Paris. 1908) Μ' ἔκαμε νὰ ντραπῶ τὸ βίρος τοῦ ἔπαινου ἀπὸ τέτοιο στίμα, καὶ νὰ ἀνησυχῶσω ἡ σκέψη πὼς ἀπὸ τὸ στίμα τοῦ Ψυχάρη δὲν πετιοῦνται λόγια στὸν ἄερα. Ὅπωςδήποτε ὁ λόγος ἔτσι ριμμένος τάραξε μὲ τὸ δίκιο, ἀκόμα καὶ σκαντάλιος. Μάλιστα τὸ «Νέον Ἄστυ» καὶ διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὴν ἀσέβαστη σύγκριση. Κ' ἕνας ἀπὸ τοὺς δικούς μας, ἀξιοθάμαστος καὶ πρῶτης γραμμῆς λογογράφος καὶ ποιητὴς, περαστικὸς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἦρθε νὰ μὲ δῆ· καὶ στυλώνοντας ἀπάνου μου πονηρὰ τὰ λαμπερὰ ματάκια του, καὶ τὸ ζουναρί του γιὰ καυγὰ κρεμώντας, μοῦ πέταξε, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα : «Κανείς μας ἐδῶ πέρα δὲν εἶναι μεγάλος.» Στὴν ἀρχὴ δὲν κατάλαβα· ὕστερα εἶδα τί τρέχει. Μὰ καὶ μεντάγια νὰ τὸ εἶχα κρεμασμένο στὸ λαιμὸ μου, σὰ μιά φορὰ οἱ γυναικοῦλες τῆς φωτογραφίας τοῦ ἄντρα τους, πάλι δὲ θὰ χτυποῦσε στὰ νεῦρα ἕνα τέτοιο ἀπλὸ ἐπίθετο. Καὶ νὰ, ὁ Χατζόπουλος ἐκδικητὴς.

πὼς μ' εὐνόησε ἡ μοῖρα μὲ κάτι ὄχι καὶ τόσο ἀξιοκαταφρόνητο, ποῦ μπορεῖ καὶ νὰ φαντάξῃ γιὰ μεγαλοσύνη. Κάτι ποῦ καὶ ὁ ἴδιος ὁ κριτὴς μου δὲ δυσκολεύτηκε νὰ τὸ μολογήσῃ, ἀδιάφορο ἂν τὸ θεώρησε σύμπτωμα ἐπικίντυνο γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς φιλολογίας μας, καὶ, ζετᾶζοντας, καθὼς τὸ ζέτασε, τὸ ἔργο μου, κοίταξε πὼς θὰ μπορούσε νὰ μποδισθῇ ὁ δρόμος του. Τὸ κάτι τοῦτο εἶναι ἡ ἀπὸ τὸ ἔργο μου ἐντύπωση μέσα σὲ ὀρισμένους κύκλους ἀνθρώπων ποιητῶν καὶ τεχνιτῶν τοῦ λόγου, ἡ ἐνέργεια τοῦ ἔργου μου, τὰ σημάδια τοῦ ἔργου μου, μ' ἕνα λόγο : ὁ τόπος ποῦ φαίνεται πὼς ἔπιασε τὸ ἔργο μου. Καὶ ἡ παρατήρηση τούτη ξαφνίζει, καθὼς γίνεται γιὰ ποιητὴ ποῦ τοὺς στίχους του δὲν τοὺς προσέχει, μήτε τοὺς κοιτάζει, καὶ ἂν τοὺς κοιτάζει, δὲν τοὺς ἀγαπᾷ ὁ λεγόμενος κόσμος. Γιὰ ποιητὴ ποῦ θὰ μπορούσαμε νὰ τὸν ποῦμε ἀντιδημοτικὸ, ποῦ, συχνὰ πυκνὰ, μὴ λακωνικὴ καὶ χωρὶς ψιλολογήματα κρίση ἀκούγεται γῦρο στόματός του : ἡ, ντροπαλώτερα, *στρουφνός*, ἡ σκέτα νέτα καὶ πιὸ ξεδιάντροπα, *ἀκατάληπτος*. Μὰ ἡ παρατήρηση τούτη θὰ ξαφνίσῃ μονάχα ἐκείνους ποῦ δὲ στοχάζονται τί λογῆς εἶναι ἡ ἐνέργεια ἐνὸς ποιητῆ καὶ πὼς πρέπει νὰ τὴ νοιώσουμε τὴ φήμη του καὶ πὼς πρέπει νὰ τὴν κρῖνουμε τὴ δόξα του καὶ πὼς πρέπει νὰ τὸν προσδιορίσουμε τὸν κόσμον του. Ἐνας ἀξιοθάμαστος φιλόσοφος τοῦ περασμένου αἰῶνα, ὁ Ρενουδιέ, μέσα στὸ ἀπ' ὄλες τίς μεριὰς ψυχολογημένο ζέτασμα ποῦ κάνει, σὲ δυὸ τόμους, τῆς ποίησης καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Οὐγκώ, σημειώνει τοῦτα : «Ὁ κοινωνικὸς χωρισμὸς ἀπὸ δῶ μορφωμένων καὶ ἀπὸ κει βιομηχανικοῦ καὶ ἀγροτικοῦ πλήθους εἶναι σχεδὸν ἀκέρια συντελεσμένος, καὶ ὁ καλλιτέχνης δὲν ἐργάζεται παρὰ γιὰ τοὺς πρῶτους. Ἀλήθεια ποῦ τοῦ κάκου τὴν κρύβουμε.» Κάπως διαφορετικὰ ὁ Ταῖν, μιλώντας γιὰ τὸ σημάδι ποῦ ξεχωρίζει τὴν Τέχνη ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμη, «ἡ Τέχνη, λέει, εἶναι μαζὶ ἀρχοντικὴ καὶ δημοτικὴ· ἐκδηλώνει τὰ ὑψηλότατα καὶ τὰ ἐκδηλώνει σὲ ὄλους.» Στὴ φράση τούτη, σ' αὐτὸ τὸ σὲ ὄλους πρέπει νὰ σταματήσουμε καὶ προσεχτικὰ νὰ τὸ δοῦμε· γιὰτὶ ἀλλοιώτικα κίντυνος εἶναι νὰ τὸ πάρουμε κάπως ἀξέταστα καὶ κακὰ νὰ τὸ χωνέψουμε. Νομίζω πὼς τὰ σύνορα τῆς ἐπενέργειας Ἐπιστήμης καὶ Τέχνης δὲν ξεχωρίζουν τόσο καθαρὰ ὅσο φαίνεται πὼς θέλει νὰ δείξῃ ὁ Ταῖν. Βέβαια, γιὰ νὰ καταλάβῃ κανεὶς τὴν ἐπιστήμη πρέπει νὰ ἔχῃ ἀποχτημένη κάποια ξεχωριστοῦ εἶδους προπαίδεια. Μὲ ξεχωριστὴ λοιπὸν τάξη ἀνθρώπων ὁ ἐπιστήμονας ἔχει νὰ κάμῃ. Μὰ δὲν εἶναι σπάνιο, μάλιστα γιὰ τοὺς μεγάλους σοφοὺς ποῦ γινήκανε πατέρες ἢ διαλαλητὲς μιᾶς ἀλήθειας ποῦ ἀλλάζει τὴν ὄψη τοῦ στοχαστικοῦ κόσμου, δὲν εἶναι σπάνιο τὰ ἐπιστημονικὰ τους τὰ μαθήματα, ξαναστοχασμένα καὶ ξηγημένα λαϊκευτικά, ἔξω ἀπὸ τὴν ἀχαρῆ ἀλγεβρικὴ ἀκριβολογία τῆς ἐπιστημονικῆς γλώσσας, εἴτε ἀπὸ τοὺς ἴδιους, εἴτε ἀπὸ ἄλλους ἐκλαϊκευτὲς, νὰ συγκινήσουνε πλατιὰ πλατιὰ πυκνὰ στρώματα φιλόμαθων, ὄλο τὸν κόσμον ποῦ τὰ γνοιάζεται τὰ ἐπιστημονικὰ ζητήματα· τὰ ζητήματα ποῦ βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὰ λαμπορατόρια καὶ ἀπὸ τὰ πανεπιστήμια.

δχι μόνο σπάνιο δὲν εἶναι, ὅσο πάει, τὸ φαινόμενο τοῦτο, μὰ καὶ συχνότερο παρουσιάζεται: μέρα μὲ τὴ μέρα, ὅσο καταπληχτικώτερα διαδίδεται ἡ ἐφημερίδα, τὸ ἀπάνου ἀπ' ὅλα ὄργανα τῶν πρόχειρων καὶ τῶν εὐκολῶν μαθημάτων, καὶ τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸ λεξικό, καὶ ὅσο προκόβει καὶ πάει ἐμπρὸς ἀπίστευτῆ ἢ συγκοινωνία τοῦ ἀνθρώπου σὲ κάθε τι. Καὶ σὰν ἀναγκαῖο παρακολούθημα καὶ σὰν κορώνα τῆς δόξας ποὺ στολίζει τὸ σοφὸ τῆς ἐπιστήμης, ἔρχεται ὕστερ' ἀπὸ τὸ σκόρπισμα τοῦ ἔργου τοῦ πέρ' ἀπὸ τὰναγνωρισμένα σύνορα τοῦ ἐπιστημονικοῦ βρασίλειου, καὶ κάτι ἄλλο· σκορπίζεται ὄχι πιά τὸ ἔργο του, μὰ μονάχα τὸνομά του στὴ γνώση τοῦ πολλοῦ κόσμου· καὶ φτάνει. Γιατὶ σχεδὸν πάντα λιγοστοὶ εἶν' ἐκεῖνοι ποὺ μιλάνε γιὰ κάποιον ἀπὸ τὸ γνῶρισμα τοῦ ἔργου τοῦ κάποιου, καὶ πιδ πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ μιλάνε γιὰ ἓνα πρόσωπο, κι ἂς μὴ γνωρίζουν ἀπὸ κείνο τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ φημισμένο τὸνομά του. Ὁ κόσμος ἀπὸ τὰ ἔτοιμα χαίρεται καὶ τὴ δόξα τῶν ἄλλων. Μὰ πάντα, ὅ,τι καὶ ἂν ποῦμε, ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς οἱ ἐπιστήμονες δουλεύουνε γιὰ ὠρισμένη τάξη ἀνθρώπων ὁμοία ἀρματωμένων. Ἐκεῖ ποὺ ὁ καλλιτέχνης, καλὰ καλὰ, δὲ μιλεῖ πρὸς ὠρισμένη τάξη ἀνθρώπων, διαθασμένων, σοφῶν καὶ καλλιτέχνηδων σὰν ἐκεῖνος· εἶναι γυρισμένος πρὸς τοὺς ἀπὸ κάθε κοινωνικὴν ἢ διανοητικὴν τάξιν ἀνθρώπων, φτάνει νὰ χουε μέσα τους μιὰ κάποια εὐαισθησία, μιὰ κάποια καρδιά, μιὰ κάποια φαντασία, μιὰ κάποια κρίση, πιδ πολὺ ἀπὸ τὸ φυσικὸ τους παρὰ ἀπὸ τὴν ἀνατροφή τους, ἀνάλογα πάντα μὲ τὴ δική του τὴ μόρφωση. Ἔτσι — σχετικὰ κάπως — πρέπει νὰ τὴ νοήσουμε τὴ φράση σὲ ὄλους. Δηλαδή ὁ καλλιτέχνης μιλεῖ ὄχι πρὸς ἀνθρώπους, μὰ πρὸς τὸν ἄνθρωπο, τὸν αἰώνιο, τὸν ἀκέραιο, ποὺ εἶναι, σὰν ἀπὸ κάποια θεία χάρη, σὰν ἀπὸ κάποιο ἰδεώδικο προορισμὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσης, προσδιωρισμένος νὰ τὸν αἰσθάνεται τὸν καλλιτέχνη καὶ νὰ συγκινιέται ἀπὸ κείνον. Τοῦ ἰδεώδικο αὐτοῦ τύπου ἀντίτυπα μπορεῖ νὰ βροῦμε σὲ ὅλες τίς κοινωνικὰ καὶ διανοητικὰ τάξεις. Αὐτὸ θὰ πῆ τὸ σὲ ὄλους τοῦ Ταίν. Μὰ καὶ τὴν ἀλήθεια τούτη δὲν τὴ βρίσκουμε καὶ στὴν πράξη, καθὼς ὄλου τοῦ κόσμου τούτου, μὲ ἔλη τὴν ἰδεατὴ θεωρητικὴ τῆς ἐντέλεια. Ἡ ἐπιστημονικὴ γλώσσα, σὰ δὲν ἐκλαϊκευτῆ, δὲν εἶναι βέβαια προσιτὴ παρὰ στοὺς ἐπιστημονικὰ μορφωμένους. Μὰ μήπως καὶ ἡ ποιητικὴ γλώσσα, πρὶν ἐκλαϊκευτῆ ἀπὸ τοῦ κριτικοῦ τὴν ἀνάλυση, μὲ ὅσα κι ἂν λένε οἱ πολλοί, μήπως εἶναι προσιτὴ σὲ ὄλους; Κάθε ἄλλο. Μόνον οἱ διαλεχτοὶ τὴν αἰσθάνονται χωρὶς τὴ βοήθεια τοῦ κριτικοῦ. Ἡ φιλολογία λαϊκεύει τὴ φιλοσοφία· ἡ κριτικὴ, τὴ φιλολογία. Μὲ τὴν παρατήρηση πὼς εὐκολώτερα ἐπιβάλλεται, γίνεται τῶν πολλῶν ὁ ἐπιστήμονας, παρὰ ὁ ποιητής.

Ἐξ ἐναντίας δὲν εἶναι σπάνιο τὸ φαινόμενο τῶν καλλιτεχνῶν (καὶ ἀναφέρομαι, σημειώνοντας τοῦτο, στὸν ἀπάνου ἀπ' ὄλους τεχνίτη τοῦ λόγου, στὸν ποιητῆ), ποὺ, ἀντίθετα μὲ τὴ μοῖρα τῶν ἐπιστημόνων, δὲν εἶναι γνωστοί, δὲν τιμοῦνται καὶ δὲ λιθανίζονται, παρὰ μέσα σὲ ὠρισμένες διανοητικὰς συντροφιάς, πότε πυκνότερες, πότε ἀραιότερες, ἀπὸ ση-

μειωμένες φυλὰς ἀνθρώπων. Εἶναι οἱ ἄνθρωποι τοῦτοι, εἴτε καλλιτέχνες οἱ ἴδιοι, εἴτε, ἀπλούστερα, φιλότεχνοι, εἴτε ἀπὸ τὸ νοῦ τους γινομένοι, εἴτε ἀπὸ τὴν καρδιά τους φυσικὰ διωρισμένοι νὰ καταλάβουν καὶ νὰ τὸν ἀγαπήσουν τὸν ποιητῆ, μπασμένοι μέσα στὸ ἔργο του, σὰ μέσα σὲ ναὸ ἀπλησίαστο ἀπὸ τοὺς κάθε λογῆς βέβηλους· τοῦ ναοῦ αὐτοῦ οἱ πύλες ἀνοίγανται καὶ ψέλνονται οἱ μυστηριακὰς λειτουργίαι του γιὰ τοὺς κατηχημένους καὶ γιὰ τοὺς πιστοὺς, ἀπὸ μιὰ μοιραία τάξιν πραγμάτων, εἴτε τὸ θέλουν εἴτε δὲν τὸ θέλουν οἱ ἱεροφάντες τοῦ ναοῦ. Καὶ τὸ φαινόμενο τοῦτο, ἀνάλογα μὲ ὅ,τι παρατηρήσαμε γιὰ τοὺς ἐπιστήμονες, εἶναι ὄχι μόνο σπάνιο, μὰ γίνεται, μέρα μὲ τὴ μέρα, συχνότερο, ἴσα ἴσα ὅσο πιδ τεράστια ξετυλίγανται τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας καὶ περίσσια σκορπίζεται ἡ δημοσιογραφικὴ μάθησις· πράγματα ποὺ ἀναγκάζουν κάποιους ὠρισμένων ἰδιοσυγκρασιῶν ἀνθρώπων νὰ βρίσκουν ἄσυλο σὲ ὠρισμένους κύκλους, νὰ θεμελιώνουν πνευματικὰ μοναστήρια, σὰν ἐκεῖνα ποὺ κάπου ὠνειρεύονταν, μιλώντας πρὸς μιὰ γυναίκα, ὁ Νίτσε, νὰ ποτραδισοῦνται ὄνειροπλέχτες μέσα σὲ σκῆτες, καὶ νὰ ζητᾶνε τὸ ἀληθινὸ τὸ φῶς, ξεχωρίζοντάς το ἀπὸ τὰ λεγόμενα φῶτα, καὶ βρίσκοντάς το μακριὰ ἀπὸ κείνο. Μὲ τὸν καιρὸ παίρνει τὴ θέσι ποὺ τοῦ πρέπει ὁ καλλιτέχνης· μὰ καὶ τότε ἡ θέσι του δὲν εἶναι. καλὰ καλὰ, τελειωτικὴ, καθὼς δὲν εἶναι καὶ τῆς ἱστορίας ἢ κρίσης, ὅσο κι ἂ φαντάζει, σιδεροθεμελιωμένη, καὶ γι' αὐτὲς ἀκόμα τίς γιγάντικες κορφές. Μὰ, κοίτα κεί! καὶ ἡ Ἐπιστήμη, ποὺ σπρωγμένη ἀπὸ τὴ δύναμη τῶν πραγμάτων, γίνεται λαϊκὴ, καί, σὰ νὰ ποῦμε, μιλεῖ πρὸς ὄλους, καὶ ἡ Τέχνη, ποὺ σπρωγμένη ἀπὸ τὴ δύναμη τῶν πραγμάτων, δείχνει ἔτσι ἀριστοκρατικὴ, ἀγάλια ἀγάλια καὶ μὲ τὸ περπάτημα τοῦ καιροῦ, ὕστερ' ἀπὸ τῆς πρώτης τὸ ἀπλωμα κ' ὕστερα ἀπὸ τὸ μάκρεμα τῆς δεύτερης, διωρισμένες εἶναι νὰ κινηθοῦνε καὶ νὰ φαντάζουνε σὲ σύνορα πλατιά καὶ νὰ συγκινήσουνε λογῆς ἀνθρώπων. Καὶ μποροῦσε κανεὶς νὰ πῆ πὼς ὄχι τόσο μὲ τὰ ἔργα τῶν τρανῶν τους ἀντιπρόσωπων, ὅσο μὲ τὰ ὀνόματά τους. Ἡ δόξα δὲν εἶναι πρᾶμα, εἶναι ὄνομα. Ὁ ποιητῆς μᾶς λέει: «Πρέπει νὰ θέλουμε νὰ δοκιμαστοῦμε, κι ὄχι νὰ δοξαστοῦμε!» Κ' εὐγλωττα στὸ μελετητικὸ ποίημα τοῦ ὁ Ψυχάρης (1) ἀραδιάζει τὰ ψέματα, ποὺ γνωρίζονται μὲ τὸνομα τὸ κοινὸ τῆς δόξας. Ἡ δόξα δὲν εἶναι πρᾶμα, εἶναι ὄνομα. Ὁμηρος—Ἀριστοτέλης—Ντάντες—Μιχαήλ Ἄγγελος—Ἀριστοτέλης—Μπετχόβεν—Παστέρ—Ὀύγκω—Σπινόζας—Γκαίτε, καὶ λοιποί. Οἱ πιδ πολλοὶ ποὺ ξεσκεπάζοντ' εὐλαβητικὰ μπροστά τους, ξεσκεπάζονται σὰ μπροστὰ σὲ θεοῦς. Δὲν εἶδαν τίποτε ἀπὸ κείνους· τίποτε παρὰ μιὰ χλωμὴ εἰκόνα τους· ἓνα ἴσκιον· τοὺς φτάνει τὸνομα. Τοὺς πιστεύουνε, μὰ δὲν τοὺς γνωρίζουν. Ὅχι. Μὲ ὄλη τὴν εἰδικότητα τῆς Ἐπιστήμης, μὲ ὄλη τὴ γενικότητα τῆς Τέχνης, κι ἀπὸ μιὰν ἄλλη ὄψη, μὲ ὄλη τὴν κοινωνικότητα τῆς Ἐπιστήμης (ἡ Ἐπιστήμη εἶναι ἐμεῖς, εἶπεν ἓνας), μὲ ὄλη τὴν ἀτομικότητα τῆς Τέχνης (ἡ Τέχνη εἶναι ἐγώ, εἶπεν

(1) «Athena.» La gloire.

δ' ίδιος); καλλιτέχνες κ' επιστήμονες, σοφοί και ποιητές, δουλεύουν δ' καθένας τους για έναν κόσμο ξεχωριστό, τὸν κόσμο τὸ δικό τους, τὴν Πολιτεία ποὺ γεννηθήκανε. Δὲν ὑπάρχει κόσμος, ὑπάρχουνε κόσμοι και κοσμάκηδες, ἀδιάκοπη κίνηση, ἀλλαγὴ, ξάπλωμα, στένεμα, ξετύλιμα, πισωδρόμισμα. Καί λοιπὸν ὑπάρχουνε ποιητὲς ποὺ σὰν τελειωτικὸ τὸ μεταλαίω τους ἀπλώθηκε σὲ κόσμον ὅλο· μὰ τὸ ἀπλωμα τοῦτο ἓνα κακὸ τὸ ἀντισηκῶνει γνωρίζοντι ὀνομαστικά, ὄχι πραγματικά. Ἀντίθετα: εἶναι ποιητὲς ποὺ ἦ γιὰ τὴν δὲ φτάσανε στὴν κορυφὴ τοῦ «μεγάλου ἱεροῦ Παρνασσοῦ», καθὼς θάλεγε ὁ Μορεάς, εἴτε γιὰ τὴν δὲ ἦρθε ἀκόμα ἡ ὥρα τους, δὲν εἶναι γνωρισμένοι ἀπὸ κόσμον ὅλο, παρὰ μόνον ἀπὸ κάποιους κύκλους, ὄχι και πολὺ πλατιούς· μὰ ἡ φήμη τους θεολογικὴ δὲν εἶναι· εἶναι θετικὴ.

Μέσα στοὺς δευτέρους τούτους δὲν ἔχω ναίμια δυσκολία νὰ τοποθετήσω τὸ ταπεινὸ μου ὑποκείμενο. Ὁ κόσμος μου ὑπάρχει, ὅσο στενὸς και ἂν εἶναι. Κι ὅσο κι ἂν δὲν εἶμαι, βέβαια, μεγάλος, ἡ σημασία μου στέκεται σὲ τοῦτο: Δὲν εἶναι ὄνομα, εἶναι πράξις. Δὲν τὴ διαλαλεῖ ὁ τύπος μας, τὴ σιγοδείχνει ἡ ποίησή μας. Εἴτε μὲ ἀναγνωρίζουν, εἴτε δὲ μὲ γνωρίζουν, εἴτε μὲ ἀπαρνιένται, εἴτε μὲ τιμᾶν, εἴτε μὲ βρίζουν, εἴτε μὲ θυμιατίζουν, εἴτε μ' ἐπικρίνουν, ἀδιάφορο. Κάποια σημάδια δικὰ μου θὰ ξεμυτίζουνε στὶς δοκιμὲς και στὰ ἔργα ποὺ μᾶς δώσανε συνομιληκοί μου και νεώτεροί μου και πρεσβύτεροί μου τῆς ποιητικῆς Τέχνης πιστοί, σὰν ἀπὸ φιλιὰ σημάδεμα ποὺ προδίδουν κάποια πρόσωπα, ὅσο κι ἂν ὀρέγονταν νὰ φανοῦνε παρθενικά. Καί θὰ μπορούσα ἐδῶ νὰ ραδιάσω μὲ τὰ ὀνόματά τους, ἀράδα ἀράδα, περίσσιους ἀπὸ τοὺς ποιητὲς μας γῦρο μας ποὺ στέκονται στὴν πρώτη γραμμὴ κι ἄλλους ὄχι λίγους ποὺ κάποτε, ἢ ἀπο χρέος ἢ ἀπὸ ἀγάπη, ἢ ἀπὸ σεβασμὸ, ἢ γιὰ τὴν δὲ δέθηκε εὐκαιρία, κάμανε γιὰ μὲνα μιὰν ὁμολογία πίστης, ἢ τιμῆς, ἢ σὲ λόγια τους ποὺ τυπωθήκαν, ἢ σ' ἀφιερῶματά τους ἢ σὲ γράμματά τους πρὸς ἐμένα, ὅσο κι ἂν τώρα μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς — ξέρω κ' ἐγώ! — μπορεῖ νὰλλάξουν ἢ νὰ κάνουν πῶς ἄλλαξαν γνώμη. Ὅλοι τους μοῦ κάμαν τὴν τιμὴ νὰ περάσουν ἀπὸ τὰργαστήρι μου. Καί τὸ ἔργο μου, γιὰ τοῦτο, και ὅποιο, εἴτε ἀκέραιο, εἴτε μισό, εἴτε ἀρχὴ κάποιας καλλιτέρεψης ποὺ στέκεται ἀκόμα πίσω, εἴτε τὸ καταστάλασμα κάποιου τρόπου ποὺ ἔκαμε τὸ γῦρο του, εἴτε σταθμός, εἴτε λιμάνι, θὰ λογαριαστῆ στὴν ἱστορία τῆς γραμματολογίας μας κάποτε, γλήγερ' ἀργά, στὴν καλοσυνεῖδητη πάντα ἱστορία· δὲν εἶναι προωρισμένο, ἔτσι ἀδικὰ νὰ πάη. Φαίνεται ἡ ἐνέργειά του και ἡ παρουσία του, ὄχι στὰ στόματα τῶν νεοελλήνων· φαίνεται στὰ μάτια τῆς νεοελληνικῆς Μούσας.

(Ἀκολουθεῖ)

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΑΚΡΟΘΑΛΑΣΙΤΗ: ΒΡΑΔΙΝΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

«Ἡ μεγαλύτερη ἐντύπωση ποὺ σὰφίνει τὸ βιβλίον αὐτό, εἶναι ὁ θαυμασμὸς γιὰ τὸν πλοῦτον και

τὴν ποιητικὴν !! τῶν εἰκόνων του. Τὸ καρὰδι σέρνει τὴ βάρκα, ἢ βάρκα τὸ καρὰδι, τὸ καρὰδι δεμένο στὴ σκιά, τὸ καρὰδι ἀρμενίζει, — και λείπει ἢ εἰκόνα τοῦ πλουσίματος τοῦ καρὰδιου γιὰ νὰ γίνη τέλειον τὸ tableau.

«Ἐπειτα, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, μέσα σὲ κάθε ποίημα και σὲ κάθε γραμμὴ, ἀναγνωρίζεις πάντα τὸν ἴδιον τὸ συγγραφέα. Ἐξηγοῦμαι: Κάθε δυὸ ποιήματα και ἀπαντᾶς τοὺς ἴδιους στίχους, μόνον βαλμένους ἀπ' τὴν ἀνάποδον, τὸ ἴδιον ποίημα μὲνα δυὸ καινούργιες λέξεις.

«Κῦστερα, τὸ τρίτον και κυριώτερον προτέρημα τοῦ βιβλίου εἶναι, ποὺ θάβερης μέσα του στίχους ποὺ θὰ τοὺς ὑπόγραφαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς καλύτερους σύγχρονους ποιητὲς μας, ἢ καλύτερα ποὺ τοὺς ὑπόγραφαν πολὺ πρὶν αὐτοί, και τοὺς ξαναὑπογράφει τώρα ὁ ποιητὴς, ὀνομαζόντάς τους «λύπες». Εἶναι ἀκριβῶς ἐδῶ ἡ ἐπιτυχία τοῦ συγγραφέα, ποὺ θέλησε, σὲ λίγες πινελιές, νὰ μᾶς δώσῃ μιὰ σύντομη ἀνακεφαλαίωση τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς ποίησης».

Μ' αὐτὲς τίς σημειώσεις, ποὺ ἡ κάπια κακεντρέχειά τους δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν ἀγανάχτησή μου γιὰ τὴ διάψευση τῆς λαχτάρας μὲ τὴν ὁποία πῆρα νὰ διαβάσω τὸ καινούργιον βιβλίον, και τὴν ἀφέλεια τοῦ συγγραφέα του ποὺ θέλησε νὰ μᾶς φουρνίρῃ ἀναμασημένους στίχους γιὰ δημιουργικὴ ἐργασία, γέμισα τὴν τελευταία λευκὴ σελίδα τοῦ βιβλίου ποὺ μοῦστελε μὲ μόλις ἐδῆξε, ἓνας φίλος, μὲ τὴν παράκληση νὰν τοῦ γράψω τίς ἐντυπώσεις μου.

Και δὲ θάστελνα ποτὲ τίς σημειώσεις αὐτὲς στὸ «Νουμᾶ», γιὰ τὴν πραγματικῶς θάταν ἀσυχώρητον νὰ πασχολήσῃ κανεὶς ἔστω και λίγες γραμμὲς ἐνὸς φιλολογικοῦ περιοδικοῦ γιὰ βιβλία ποὺ ἐπὶ τέλους δὲν μποροῦν πιά νὰχουν σχέση μὲ τὴν φιλολογία, ἂν δὲ νόμιζα πάλι πῶς θάξιζε νὰ θυσιάσῃ κανεὶς και στήλες ὀλόκληρες, ἂν εἶχε και τὴν παραμικρὴ ἐλπίδα, πῶς μαῦτὲς θὰ μπορούσε νὰ δώσῃ στοὺς νέους ποὺ γράφουν ἢ ποὺ θὰ γράψουν, νὰ καταλάβουν πῶς τέτια ἔργα δὲν πρέπει νὰ βλέπουνε τὸ φῶς. Καί τὸ κάμνω ἀκόμη, γιὰ τὴν δὲ πρόκειται γιὰ βιβλίον ποὺ βγαίνει μὲ ἀξιώσεις και μάλιστα ἀπὸ ἓναν ἀπὸ κείνους, ποὺ ἔζησαν μιὰν ἀπὸ τίς καλύτερες ἐποχὲς τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων — γιὰ τὴν δὲ τέτια τὴ νομίζω τὴν ἐποχὴ ἐκείνη — τὴν ἐποχὴ τοῦ Καμπύση, τοῦ «Διόνυσου», τοῦ «Περιοδικοῦ μας», τῆς «Τέχνης», και πού, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἂν εἶχαν μέσα τους πραγματικῶς κάτι, ἢ ἔπρεπε νὰχουν γράψῃ, ἢ νὰχουν τραβηχτῆ πιά ὀλότελα ἀπὸ κάθε ἐνεργὸ ρόλον, στὰ γράμματα γιὰ νὰφήσουν στοὺς νέους ὅ,τι δὲν μπορούσαν αὐτοί.